

bastaarden bekend. Onze plant draagt den naam *Orchigymnadenia Legrandiana* en is het eerst onder die naam in 1890 beschreven door G. Camus in Bull. bot. de France. Zij wordt voor Frankrijk opgegeven uit Basses-Pyrénées, Allier en Cher. In midden Europa werd zij het eerst door Reichhardt in beneden Oostenrijk (Schneeberg) gevonden en in 1876 in Verh. d. Zoöl. Bot. Ges. in Wien beschreven onder de naam *Orchis Heinziana*. Zij is ook in het Reuzengebergte (Krummhübel) gevonden. (Daar een van de stamouders *Gymnadenia conopsea* is, verdient het geen aanbeveling de bastaard als een *Orchis* te benoemen. De naam *Orchigymnadenia* geeft beter de aard van de plant aan). Andere vindplaatsen van onze plant vind ik nergens opgegeven, zoodat zij wel als een grote zeldzaamheid beschouwd mag worden en ik met recht mocht zeggen, dat wij er een mooie vondst aan hadden op die regendag aan de Grebbe. Intusschen zijn wij toch niet de eersten, die haar in ons land vonden. In 1925 vonden Dr. Goethart en Henrard op een ander terrein in de omgeving van Veenendaal dergelijke tussenvormen, terwijl een paar weken na ons bezoek door Mr. Florschütz en Dr. Lotsy op ons terrein meerdere exemplaren gevonden werden, die echter meer op *Gymnadenia* geleken. Daar ook in het buitenland bastaarden van *Gymnadenia* met *Orchis incarnata* en met *O. latifolia* bekend zijn, zouden die niet onwaarschijnlijk ook in de Grebbe vallei wel te vinden zijn. Die blijven dus nog op het verlanglijstje staan voor een volgende keer.

Dordrecht, Mei 1927.

A. W. KLOOS Jr.

IN OISTERWIJK.

HET plezierige van een behouden natuurmonument is, dat je je gerust er aan hechten kunt, zonder vrees, dat het op een kwaden dag het slachtoffer wordt van de eischen van de maatschappij of de ondernemingsgeest van onrustige tijdgenooten. Ik heb al veel dierbaars verloren, te beginnen met het ongelooflijk mooi Oeverland aan het Nieuwe Diep, waar thans het Merwedekanaal zijn sluizen heeft en ik zou nog een zeer treurige opsomming kunnen doen volgen. Maar thans kunnen wij gerust onze aandacht en onze genegenheid schenken aan Naardermeer en Harensche Wildernis, Korenburger Veen, Oisterwijksche Vennen en de duinen van Voorne, Texel en Terschelling. Elk van deze natuurmonumenten bevat genoeg materiaal voor studie en bewondering voor vele menschenlevens en ik hoop dan ook, dat Nederland, vooral Jong Nederland zich in dit opzicht niet onbetuigd zal laten. Ook hoop ik, dat wij in de naaste toekomst aan deze beroemde namen nog eenige niet minder beroemde kunnen toevoegen.

Al de hierboven genoemde natuurmonumenten ontleenen hun rijkdom aan de aanwezigheid van water, zelfs stilstaand water en welwater van velerlei hoedanigheid. Denk slechts aan het verschil tusschen Naardermeer en Korenburger

veen. Of liever nog, let eens op de groote verscheidenheid van die Brabantsche vennen, niet alleen die van Oisterwijk, maar van alle tusschen Tilburg en Bokstel. Wie zich een denkbeeld wil vormen van de Brabantsche vennen, moet zich niet beperken tot de welbekende reeks Kolkven, Choorven, Witven, van Esschenven, maar moet er behalve tal van kleinere vennetjes ook nog het Galgenven, Staalbergven, Belversven en de Huisvennen bij nemen.

Er zijn over die Brabantsche vennen al wel eenige studies verschenen. Hun ontstaan is beschreven in de Jaarboeken der Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Lorié leidt ze af van oude stroombeddingen en van wind-erosie,

Het Oostelijk Choorven bij Oisterwijk. Voorbeeld van snelle verlanding. Foto A. BURDET.

Dubois voegt er nog een vernuftige hypothese bij over smeltende ijsmassa's. Verleden zomer heb ik al de vennen van Oisterwijk en van de Kampinasche heide nog eens afgewandeld en telkens getracht mij rekenschap te geven van hun ontstaan. Dikwijls zijn stroomvennen en uitwaaivennen nog al duidelijk te herkennen, de smeltvennen minder gemakkelijk. De waaivennen hebben een duidelijken heuvelrug aan hun loefzijde, de smeltvennen moeten in het rond even hoge oevers hebben. De Rosepput is duidelijk een stroomven in wording. Wij krijgen wel den indruk, dat de uitwaaivennen de meerderheid vormen en laten ons niet van de wijs brengen door steentjes van vijftientig of dertig gram, die wij in het heuvelzand vinden, want die ontmoeten we ook in zeer duidelijke jonge

opwaaiingen in het Wekeromsche Zand en elders. De mensch heeft de vennen niet ongerept gelaten; telkens stuiten we op afdammingen, uitgravingen en zelfs eilandjes om sierlijkheidswille. De beplantingen met grove dennen hebben op menige plaats het landschapsbeeld onduidelijk gemaakt. Er is nog heel wat onderzoek noodig, eer wij de bijna honderd vennen en vennetjes van deze streek behoorlijk zouden durven classificeeren.

Daarbij komt nog, dat de plantengroei van die vennen ook nog zeer verschillend kan zijn. Graebner maakt in zijn Heide Norddeutschlands verschil tusschen plassen met sterke en met schaarsche begroeiing. Bij Oisterwijk zijn die verschillen ook zeer goed merkbaar. Choorven en Witven hebben een weelderigen plantengroei, terwijl Diaconieven en Staalbergven groote uitgestrektheden blank water te zien geven, ook in den zomer. Vlak bij elkander gelegen vennetjes kunnen een geheel verschillende plantengroei hebben. Vergelijk maar eens het Speyckvennetje met de Brouwkuip. Nog merkwaardiger zijn de Choorvennen. In den regel spreekt men Choorven, doch er zijn minstens drie duidelijk gescheiden stukken; het westelijkst deel is van de rest gescheiden door den Baardijk; tusschen het middenstuk en oostelijkst deel verloopt een lage dam, die er wel uitziet als een kunstwerk en herinnert aan de „vischdammen”, die we in de Rosepput vinden en die ook nog aangetroffen worden in het Groot Aderven en het Wolfspuiven. Sporen van dergelijke dammen kunnen we ook vermoeden in het Van Esschenven en het Diaconieven.

Heimans nu heeft gevonden, dat de algenflora van het Oostelijk Choorven aanmerkelijk verschilt van die van het overige gedeelte en hieruit zouden wij mogen afleiden, dat die dam dan misschien toch nog wel een natuurlijke grens vormt. In die meening worden wij versterkt, wanneer we ook de overige plantengroei van beide stukken vergelijken. Bewesten den dam vinden we een dichten groei van riet en biesen, waterlelies, scheeren, blaasjeskruid, waterzuring, melkeppe, kortom de heele formatie van het laagveen. Beoosten den dam echter vinden we al dadelijk een breeden oeverzoom van moeras-hertshooi (*Hypericum elodes*) en daar omheen, zoowel aan de landzijde als naar den waterkant een rijklijken groei van veenmos. In het water groeit ook nog wel de witte waterlelie, maar veel minder biesen en daarentegen wel de snavelzegge, *Carex rostrata*. Hoe verder we naar het oosten komen, des te sterker wordt de groei van het *Sphagnum*. Op enkele plaatsen krijgt het Haarmos de overhand, doch slechts in kleine bestanden. Eindelijk groeit het *sphagnum* zoo dicht, dat het reikt van oever tot oever, vooral in het gebied van de kleine eilandjes. De witte waterlelies vinden dan geen water meer waarop ze kunnen drijven en verheffen op korte stelen hun bladeren in de lucht. Dat kunnen ze nog misschien eenige jaren volhouden, maar dan is het met hen gedaan en de heele Oosthoek van het Choorven wordt een samenhangende veenmosmassa en er begint zich dus hoogveen te vormen. In twintig jaar hebben wij dit stuk geheel zien dicht groeien. Thans is het zoo ver, dat op de veenmosvloer zich reeds duizenden plantjes van smalbladige

zonnedauw hebben kunnen vestigen, die zich hier heel verdienstelijk kunnen maken met het vasthouden en verteren van de lastige muggen. Weldra zullen nog andere planten volgen en het zal een groot genoegen zijn, ze hier in de loop der jaren te zien verschijnen. Dat kan hier nu ongestoord gebeuren en ondertusschen blijft natuurlijk het *Sphagnum* nog doorgroeien. Er bestaat een kans, dat deze hoogveen-vorming zich mettertijd ook gaat uitstrekken buiten de tegenwoordige oevers van het Choorven en dat het bosch gaandeweg wordt teruggedrongen; niet zoo heel ver, want de hooge heuvels van „Klein-Zwitserland” stellen daar wel paal en perk aan. Diezelfde boomen vertragen thans wellicht de vestiging van nieuwe planten.

Voor zoover ik heb kunnen nagaan, geschiedt de landvorming tegenwoordig in het Choorven wel het snelst. Dan volgt het Witven of misschien het Winkelsven, dat minder bekend is en dat ge vinden kunt zuidelijk van het Belversven in de buurt Balsvoort en dat is weer dicht bij de kronkelende Beerse. Verleden zomer heb ik maar enkele uren bij dat Winkelsven kunnen doorbrengen, doch dat was al wel voldoende, om mij met bewondering te vervullen voor dat afgelegen stukje van Noord Brabant met zijn echt weelderigen plantengroei. Eigenlijk is het niet één ven, maar een verzameling van vennetjes en sommige daarvan zijn al bijna geheel dichtgegroeid. Het behoort helaas niet tot het bezit van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten en wie het lief krijgt, kan het nog wel eens moeten ontberen.

Maar in het gebied van Natuurmonumenten liggen nog prachtige vennen van allerlei aard en ik durf iedereen aan te raden om van één of meer van die vennen een voorwerp van studie te maken en na te gaan wat er jaar in jaar uit voorvalt met de planten- en dierenwereld. Indien ge dat verloop kunt illustreeren met kaarten en foto's en zoo noodig verzamelingen, dan doet ge mooi werk van veel beteekenis.

JAC. P. THUISSE.

ZWERFTOCHTEN IN OER-NEDERLAND II.

IN DE ACHTERDUINEN (ZUID-HOLLAND).

HIER bloeit de hei welig en overal heerscht stilte — slechts van tijd tot tijd toetert in de verte een auto —; in den blauwen nevel teekenen zich de omtrekken van een zeebadplaats af, verder herinnert nog niets aan de beschaving, die merkwaardig genoeg hier nog geen intocht gehouden heeft. Maar lang zal het helaas wel niet meer duren, of het laatste restje ongeschonden natuur is weggegraven, om plaats te maken voor een bloeiende bloembollencultuur.

Het is Zondagmorgen en zalig rustig hier; slechts insecten en vogels, soms ook het witte zitvlak van een vluchtend konijn, verlevendigen het tooneel van mijn bezoek. Daar valt mij een klein gevederd kereltje op, dat stevig voorthuppelt, en als het kort daarop wegvliegt witte en zwarte kleuren toont. Nu gaat het